

Евристична діяльність вчителя передбачає живу, творчу роботу, у якій теоретичні положення виступають принциповою програмою для роздумів і створення мисленнєвого образу педагогічного процесу, конкретної педагогічної ситуації.

Програму і зміст музичного матеріалу в експерименті було побудовано таким чином, щоб зміст музичних творів був доступним виконавським навичкам студентів, сприймався емоційно, а поступове ускладнення музичного матеріалу сприяло б досягненню змісту художніх образів і виразності музичної мови.

В процесі вивчення музичного твору використовувались такі евристичні прийоми:

- висування власних ідей, цілей, гіпотез щодо інтерпретації твору та його освітнього, виховного, розвивального потенціалу;
- конструювання змісту і мети власного музичного розвитку, а також навчання і виховання учнів;
- створення проблемних ситуацій;
- організація пошуку їх вірного рішення;
- проведення аналізу фрагментів уроку, що спостерігалися і обговорювалися.

Як відомо, оволодіння будь-якою діяльністю пов'язано, спочатку, з накопиченим певного досвіду спілкування з предметом діяльності, тобто усвідомленням на цій основі його найтипівіших, суттєвих сторін. У процесі навчання та виховання – це накопичення знань, елементарних вмінь та навичок, спостереження, сприйняття в предметній галузі пізнання.

Евристичне навчання є універсальним, тому що може застосовуватись не тільки для вивчення дисциплін природничого циклу, але й для вивчення гуманітарних, мистецьких предметів.

Евристичне навчання визначає нову методологію освіти, яка:

- підводить учнів до створення власного змісту освіти, до рефлексивного конструювання ними теоретичних елементів знань та практичних умінь;
- засвоєння учнями знань та умінь відбувається не репродуктивно, а у процесі їх власної діяльності.

За результатами формувального експерименту було виявлено, що студенти, які пройшли підготовку за експериментальною методикою, краще виявляють і характеризують особливості організації навчально – виховного процесу на уроках фортепіано і уроках музики в загальноосвітній школі (на 15%), класифікують їх за певними ознаками, притаманними технології педагогічної діяльності (на 17%), аналізують доцільність їх використання у певних ситуаціях уроку музики (на 23%). Порівняно зі студентами, які навчаються за традиційною методикою, вони краще орієнтуються у визначенні типу і мети уроку (на 17%), ефективності його матеріалу щодо розвитку і навченості учнів (на 23%).

Таким чином, результати нашого дослідження виявили доцільність використання прийомів евристичної діяльності у фортепіанному навчанні майбутніх учителів музики. Методика застосування прийомів евристичної діяльності може бути використана при навчанні на диригентському факультеті, хоровому факультеті, а також при навчанні гри на іншому інструменті, наприклад: баяні, скрипці, віолончелі.

Література:

1. *Калмыкова З.И.* Психологические принципы развивающего обучения. – М.: “Знание,” 1979. – 48 с.
2. *Махмутов М.И.* Проблемное обучение // Основные вопросы теории. – Москва: Педагогика, 1975. – 367 с.
3. *Пойа Д.* Как решать задачу. – М.: Учпедгиз, 1961. – 210 с.
4. *Пушкин В.Н.* Эвристика – наука о творческом мышлении. – М., 1967. – 272 с.
5. *Хуторской А.В.* Эвристическое обучение. – М., 1998. – 266 с.

УДК 78.089.6:613

Прядко О.М.

ГІГІЄНА І ОХОРОНА СПІВАЦЬКОГО ГОЛОСУ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

В статье рассматриваются вопросы гигиены певческого голоса будущих педагогов-музыкантов и методы охраны голосового аппарата вокалистов.

Ключевые слова: гигиена голосового аппарата, педагог-музыкант, охрана певческого голоса.

Процес підготовки музично-педагогічних кадрів є важливою складовою процесу загального розвитку вітчизняної педагогічної освіти. Серед важливих проблем у сфері підготовки майбутніх вчителів музики виділяємо охорону співацького голосу та підтримання загально гігієнічних норм вокальної підготовки.

Вивченням цих питань займалися відомі педагоги та фізіологи. Так, відомості про правила охорони співацького голосу та заходи щодо їх проведення знаходимо у працях А.Єгорова, К.Злобіна, И.Левідова, Д.Люша, Л.Работнова. Поради щодо підтримування голосового апарату вокалістів у здоровому стані знаходимо у методиках викладання вокалу видатних вітчизняних педагогів-вокалістів. Інтерес для сучасних викладачів вокалу представляють методи охорони співацького голосу, розроблені С.Крушельницькою, О.Муравйовою, О.Мишугою. Питання гігієни голосу майбутніх педагогів-музикантів висвітлено у працях В.Доронюка, А.Менабені, Ю.Юцевича.

У ході підготовки фахівців до майбутньої педагогічної діяльності на заняттях з музичних дисциплін, зокрема з вокалу, хорового класу, методики викладання вокалу, методики викладання музичних дисциплін студенти знайомляться з правилами гігієни голосового апарату. Поряд з цим необхідно створювати всі умови для підтримання здоров'я студентів та забезпечення всіх норм гігієни навчання.

Майбутня музично-педагогічна діяльність студентів музичних відділень вимагає досконалого володіння власним співацьким голосом, тому що він є основним інструментом вчителя на уроках музики у школі. Досконале володіння співацьким голосом, здоров'я голосового апарату та його витривалість є важливою умовою успішної педагогічної діяльності педагога-музиканта. Оскільки голосовий апарат людини є складовою частиною людського організму, то загальні вимоги до гігієни голосового апарату та охорони співацького голосу збігаються з правилами здорового способу життя кожної людини.

Так, запорукою здоров'я органів голосового апарату є підтримання загального здоров'я організму студента, дотримання режиму праці та відпочинку, правильність системи харчування, профілактика захворювань верхніх дихальних шляхів, загартовування та загальне зміцнення організму. Звертаючись до досвіду педагогічної роботи видатної співачки та педагога С.Крушельницької дізнаємось, що викладач радила своїм вихованцям виконувати спеціальні гімнастичні вправи, загартовуватись, добре харчуватись, дотримуватись режиму праці та відпочинку і радила зберігати ці корисні звички на все життя [4, с. 320].

До *специфічних* заходів охорони співацького голосу вокаліста належать правильність постановки співацького голосу, нормалізація співацької функції голосового апарату, що передбачає встановлення природного зв'язку між окремими органами, які дозволяють усьому голосовому апарату працювати при найменшому напруженні голосових органів. Вироблення навичок керування м'язами голосового апарату забезпечує правильність взаємодії всіх органів, які беруть участь у голосоутворенні. Важливим є вдосконалення роботи артикуляційних органів голосового апарату, вироблення чіткої координації у роботі окремих груп м'язів.

Співацькі навички – це сукупність умовних рефлексів, які формуються під впливом низки зовнішніх та внутрішніх подразників у процесі занять вокалом. До зовнішніх подразників відносять облаштування класної кімнати, температуру у приміщенні, освітлення, чистоту та вологість повітря, наявність шумового фактору, рівень реверберації, пояснення педагога, інші слухові подразники, що використовуються на занятті як навчальний матеріал (прослуховування аудіо- та відеозаписів), присутність сторонніх осіб. Внутрішні подразники виникають внаслідок діяльності внутрішніх систем та органів у процесі звукоутворення. До внутрішніх подразників відносять загальний стан здоров'я студента під час занять, відчуття втоми, стан голосового апарату.

Забезпечення належних умов для успішного навчального співацького процесу та збереження співацького голосу вимагає створення сприятливого облаштування відносно впливу на студента зовнішніх подразників. Важливою умовою збереження здоров'я голосового апарату студента є дотримання гігієнічних норм у приміщенні, в якому відбуваються заняття з вокалу. Під час співу вдих вокаліста стає глибшим і різкішим, повітря з великою швидкістю проходить крізь дихальні шляхи наповнюючи легені. Це викликає сильне подразнення слизової оболонки, яка нагрівається від припливу крові і швидко охолоджується. Така особливість може ставати причиною виникнення частих захворювань дихальних шляхів. Під час співу вокаліст дихає носом і ротом одночасно, тому повітря не зігрівається і не зволожується в достатній мірі, як це відбувається при диханні виключно через ніс. Отже, специфіка вокального процесу вимагає підтримування температури повітря у класі

(~16° за С) та достатнього зволоження повітря. Забезпечити виконання цих гігієнічних норм має наявність у класі кондиціонера та пристрою для зволоження повітря. Клас вокалу має систематично провітрюватись.

Для збереження правильної співацької постави у класі мають бути підставки для нот. Необхідно також подбати про забезпечення звукоізоляції класних кімнат, у яких проводяться заняття з вокалу. Шум, звуки гри на музичних інструментах та співу, наявні під час занять вокалом, негативно відбиваються на процесі вокальної підготовки студента, перешкоджають формуванню вокально-слухових навичок, виробленню координаційної роботи голосового апарату.

У роботі з вокалістами-початківцями варто враховувати те, що присутність сторонніх осіб на занятті є небажаною. В іншому разі сором'язливість та емоції страху, які можуть виникнути у початківця, призведуть до скутості голосового апарату, викличуть емоційне пригнічення, невпевненість у власних силах.

Враховання дії внутрішніх подразників є невід'ємною умовою збереження голосового апарату студента у здоровому стані, що значно впливає на процес вокального розвитку. Спів у нездоровому стані з причин загальних захворювань організму, наявних гострих респіраторних захворювань, захворювань органів голосового апарату та верхніх дихальних шляхів, переважно голосового апарату студента, спів у критичні дні у жінок категорично забороняється.

На перебіг вокально-педагогічного процесу великою мірою впливають емоції, які виникають у студента під час занять вокалом. Вчені доводять, що емоції підвищують збудливість кори головного мозку і всієї нервової системи, що сприяє покращенню виникнення тимчасових нервових зв'язків, і, відповідно, ефективнішому засвоєнню навчального матеріалу. Позитивна емоційна атмосфера заняття, доброзичливе та тактовне ставлення з боку педагога, активність студента на занятті створюють сприятливі умови для ефективного навчального процесу.

Основною умовою збереження співацького голосу та його розвитку є набуття навичок правильного використання власного голосового апарату. Однією з причин порушення співацької функції, а інколи і повної втрати голосу є неправильне визначення педагогом типу співацького голосу вокаліста. Від правильності проведення класифікації співацького голосу залежить вірність підбору методики роботи над розвитком вокальних здібностей студента та подальша доля вокаліста. В силу природного хвилювання студента на перших заняттях з вокалу визначити тип співацького голосу вокаліста одразу іноді не вдається. Для уникнення помилки педагогу потрібно створити на занятті позитивну емоційну атмосферу, яка б сприяла розкриттю справжнього вокального потенціалу вокаліста. Важливим моментом охорони співацького голосу є врахування викладачем дисципліни "Хоровий клас" приналежності голосу студента до певного типу. Спів студента у хоровій партії, яка не відповідає типу його голосу є неприпустимим, оскільки тривалий спів у неприродній теситурі призводить до погіршення співацьких якостей голосу, виникнення хронічних захворювань голосового апарату.

Велике значення для збереження співацького голосу вокаліста та ефективності його вокальної підготовки має правильність добору навчального вокального матеріалу. Підбір педагогом вокальних вправ, вокалізів та вокальних творів має проводитись індивідуально для кожного студента з урахуванням його фізіологічних, психологічних та вікових особливостей. Педагог має враховувати не лише вокальні можливості студента, обсяг діапазону його голосу, а й особливості його темпераменту, особисті вподобання.

Успішність занять вокалом залежить від правильної їх організації. Розпочинаючи роботу з вокалістом-початківцем, педагог має враховувати його індивідуальні фізіологічні, психологічні та вікові особливості. На початкових етапах занять з вокалу потрібно враховувати невелику витривалість голосового апарату початківців та швидко втомлюваність. Тому тривалість перших занять не повинна перевищувати 20-ти хв, з перервами для відпочинку на 2-4 хв. Підтвердження цієї думки знаходимо у методичних рекомендаціях роботи з вокалістами-початківцями С.Крушельницької. Вона займалась з початківцями не довше 20-ти хв, тоді, як заняття з досвідченими вокалістами іноді тривали біля 2-х годин [4, с. 325].

Отже, у процесі розвитку голосових можливостей вокаліста тривалість заняття доцільно поступово збільшувати до 45-ти хв з перервами через кожні 10 хв. Якщо студент відчуває втому голосового апарату, спів потрібно припинити і змінити даний вид роботи на інший (обговорення теоретичних питань виконавства, прослуховування записів співаків-професіоналів, ознайомлення з вокально-педагогічним репертуаром). Студент не повинен відчувати втоми голосового апарату після закінчення заняття з вокалу. На початкових стадіях вокального розвитку, до вироблення сформованих вокальних навичок та вокально-слухових умінь самостійні заняття вокалом є не бажаними. Якщо не

сформована правильна співацька постанова, шкідливим може виявитись й хоровий спів. Незлагоджена робота голосового апарату, перевантаження окремих голосових органів призводить до вироблення негативних співацьких навичок, появи хронічних захворювань голосового апарату. Самостійна робота студента має регламентуватись викладачем вокалу. Для цього необхідно проводити роз'яснювальні бесіди про шкідливість форсованого співу та зловживання високими та низькими звуками. Слід застерегти вихованців від таких невдалих експериментів з власним голосом, пояснювати, що спів у високій теситурі, форсування звуку, спів у нездоровому стані голосового апарату порушує його нормальне функціонування, призводить до перевтоми та виникнення складних захворювань. Так, наслідками неправильного використання співацького голосу, його перевтоми та недотримання норм гігієни голосового апарату є виникнення так званих професійних захворювань голосового апарату. Найкращим засобом уникнення даних захворювань є профілактика, яка передбачає усунення причин, які викликають їх появу.

Вчений у галузі фоніатрії та гігієни голосу А.Єгоров поділяє захворювання голосового апарату вокалістів на дві групи. До першої групи він відносить функціональні захворювання, для яких характерна відсутність будь-яких змін у голосових органах (фонастенія, гіпокінез голосових м'язів, фонаторна судова голосової щілини). До другої вчений відносить захворювання, при яких поряд з порушенням функції голосоутворення наявні видимі зміни у голосових органах (гострі хронічні професійні ларингіти, вузликова хвороба, крововиливи в голосові складки) [3, с.133-136].

Виникненню перерахованих захворювань сприяє порушення правил гігієни голосу, загальна перевтома, неврози та інші захворювання, які призводять до розладу рівноваги між процесами гальмування та збудження в корі головного мозку, гострі і хронічні запальні захворювання верхніх дихальних шляхів, неврахування педагогом вроджених недоліків будови голосового апарату. Лікуванням функціональних захворювань голосових органів займається лікар-ларинголог у співпраці з невропатологом та терапевтом. У роботі з студентом, у якого діагностується функціональне захворювання голосових органів, педагог має тісно співпрацювати з лікарем. Одуjuanня вокаліста залежить від злагоджених і продуманих лікувальних заходів педагога-вокаліста та лікаря.

Розкриваючи питання щодо дотримання загальних норм охорони голосу майбутніх педагогів-музикантів, потрібно зосередити увагу на режимі дня студента. Так, починати день бажано з проведення заходів особистої гігієни, ранкової гімнастики та легкого калорійного сніданку. До комплексу вправ на загальне зміцнення організму варто включити спеціальні вправи для розвитку дихального апарату (використовуючи вправи, подані у працях В.І.Мордвинова "Практика основной работы по постановке голоса", Л.Д.Работнова "Физиология и патология голоса певца", П.Органова "Певческий голос и методика его постановки"), червонного пресу, м'язів спини. Розвиток дихальних м'язів та великого співацького дихання у процесі розвитку співацького голосу є важливою умовою збереження голосу вокаліста та попередження виникнення захворювань голосового апарату.

Протягом дня студентам слід дотримуватись режиму праці та відпочинку, вчасного прийому їжі. Після закінчення занять бажано пообідати та здійснити пішу прогулянку на чистому повітрі. Специфіка навчального процесу на музично-педагогічних факультетах полягає у тому, що заняття студентів розпочинаючись близько 9.00 години ранку, тривають до 18-19 години вечора. У першій половині дня студенти відвідують лекційні та практичні заняття, по завершенні яких розпочинаються індивідуальні заняття, заняття хорового та оркестрового класів. У наслідок такого насиченого навчального процесу студенти часто позбавлені можливості правильного харчування. Тому керівництво кожного навчального закладу має дбати і про наявність їдальні. Кількість та якість вживаної їжі має здатність значно впливати на голос. Так, вокалісту не варто вживати занадто гарячої та занадто холодної їжі, не бажаними є гострі страви, приправлені спеціями, насіння соняшника, шоколад. Бажано уникати цих продуктів перед заняттями вокалом, та виключати їх з харчового раціону за кілька днів до концертних виступів, заліків та екзаменів. Вживати їжу слід за півтори-дві години до заняття вокалом, оскільки переповнений шлунок заважає нормальній роботі діафрагми, викликає сонливість та зниження працездатності.

Отже, робимо наступні висновки:

- дотримання норм гігієни навчання та охорони співацького голосу є важливою проблемою процесу підготовки майбутніх педагогів-музикантів;
- врахування впливу на організм студента внутрішніх та зовнішніх подразників є важливою умовою успішного розвитку співацького голосу та його збереження;
- вищі навчальні заклади повинні забезпечувати необхідні умови для підтримання здоров'я студентів та дотримання норм гігієни навчання (наявність їдальні, дотримання гігієнічних норм

навчальних приміщень, забезпечення навчального процесу налагодженими музичним інструментом);

- важливою умовою збереження здоров'я голосового апарату студентів є забезпечення навчальним закладом тісної співпраці педагога-вокаліста та лікаря-ларинголога;
- основними умовами охорони співацького голосу студентів є правильність постановки співацького голосу, злагодженість у роботі всіх голосових органів, дотримання режиму праці та відпочинку студентів, правильність харчування, профілактика захворювань верхніх дихальних шляхів та виникнення професійних захворювань голосового апарату студента.

Література

1. *Заседателєв Ф.* Научные основы постановки голоса.– Изд. 3-е, испр. и доп. – М.: Музгиз, 1975. – 104 с.
2. *Вопросы вокальной педагогики.* Вып.2. – М.: Музыка, 1964. – 244 с.
3. *Егоров А.М.* Гигиена певца. М.: Государственное издательство медицинской литературы, 1955. – 139 с.
4. *Крушельницька С.* Спогади. Матеріали. Переписка. У 2-х ч. Ч.І.: Спогади / Вст. ст., упорядн. та прим. М.Головащенко. – К: Муз. Україна, 1978. – 398 с.
5. *Менабени А.Г.* Методика обучения сольному пению. – М.: Просвещение, 1987. – 93 с.
6. *Стахевич О.* Основи вокальної педагогіки Ч 1: Природно-наукові теорії сольного співу. Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів диригентсько-хорових факультетів музичних і педагогічних вузів. – Суми, 2002. – 91 с.
7. *Юцевич Ю.Є.* Теорія і методика розвитку співацького голосу: Навч.-метод. Посібник для викладачів і студентів мистецьких навчальних закладів, учителів шкіл різного типу. – К.: ІЗМН, 1998. – 160 с.

УДК 785.375

Завалко К.В.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ "МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГРІ НА СКРИПЦІ"

В статтє обосновується содержание и структура методики обучения игре на скрипке как специальной дисциплины на современном этапе модернизации музыкально-педагогического образования.

Ключевые слова: методика обучения игре на скрипке, будущий учитель музыки.

Питання підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін належать до найбільш актуальних. Так, наукові дослідження доводять, що якість і ефективність професійної діяльності педагога-музиканта залежить, насамперед, від рівня його методичної підготовки, котра передбачає загально-музичний-розвиток у поєднанні з виконавськими та методичними вміннями (Е. Абдуллін, Н. Гуральник, Н. Згурська, Н. Мозгальова, Г. Падалка, О. Щолокова).

Важливими складовими процесу методичної підготовки майбутніх учителів музики є спеціальні знання та вміння, які мають забезпечити їх готовність до навчання учнів гри на музичному інструменті, проте вивчення літературних джерел свідчить, що проблемі методичної підготовки майбутніх учителів музики (скрипалів) приділяється недостатня увага. Саме тому набуває актуальності розробка курсу «Методика навчання гри на скрипці», який повинен враховувати не лише цілісний та системний розгляд усіх компонентів скрипкової методики, а й взаємозв'язок виконавського та загально-педагогічного аспектів фахової підготовки студентів. Даний курс повинен озброїти студентів теоретичними знаннями, необхідними для того, щоб майбутні педагоги були ознайомлені з методами виховання і навчання учнів-скрипалів. Адже практика свідчить, що недостатні знання в галузі методики викладання негативно впливають на виховання молодих музикантів.

Мета статті: виявити і обґрунтувати зміст та структуру методики навчання гри на скрипці як фахової дисципліни на сучасному етапі модернізації музично-педагогічної освіти.

Методична підготовка є важливою складовою загальної системи навчально-виховного процесу вищих педагогічних закладів. На думку С. Гончаренка, виконуючи міжпредметну функцію, вона синтезує основні психолого-педагогічні та спеціальні знання, вміння й навички, що є необхідними для тих видів практичної діяльності, які повинен виконувати вчитель у школі [2]. Саме